

ПЕТКО ТОДОРОВ

НЕВЯСТА БОРЯНА

chitanka.info

лица

Невяста Боряна

Никола, неин мъж

Андрон, тяхно дете

Андроница, майка на Никола

Димо, неин втори мъж

Стойка, майка на Боряна

Действието става в едно полянско село, в къщата на Андроница.

ДЕЙСТВИЕ

Мъглива ноемврийска вечер набляга в двата прозореца на стаята, замрежени с дървени пречки. В изправената в горния кът висока камина мъждее огън, който осветлява вдълбения ниско в камината пезул и разхвърля сенките на покъщината по стените. В другия кът — миндер с няколко възглавници. Отстрана на миндеря иконостас, дето са наслагани разни къщни дреболии. Отсам-оттатък на стените врати, едната откъм чардака, а другата е по-високо, пред нея има две-три стъпала и води към одаята. В къщи е глухо. Издалеч само се чува шум от сбора, който постепенно заглъхва. На миндеря е седнала **Стойка**, около четиридесетгодишна жена, здрава и стройна, дошла на гости да навести дъщеря си. До нея **Андроница** — по-стара, облечена и тя прибрано, като в празник. Срещу тях приседнала на стол **Невеста Боряна**. Тя е млада, също като майка си стройна и хубава, с голяма пендара на гърди и препасана с дълга чиста престилка.

И трите стоят мълчаливо. **Андроница** оборила дремливо глава, **Невеста Боряна** гледа престилката си и замислено я глади с ръка, а **майка** ѝ се извърнала към прозореца и погледва навън.

След малко, някъде в хана, който се тъмнее отсреща, замъждуква светлина и **Стойка** се избръща от прозореца.

Стойка — Ами за какво съм седнала — не ставам! Ханджийката запали лампата отсреща...

Андроница (прозява се) — Х-ах!

Стойка — Ей прозява се — взе да се доспива и на сватята Андрон... (поправя се), хъм сватята Димовица. Научила съм се, все Андроница ми иде на езика.

Андроница — Пак съм си Андроница аз, сватя... Днес празник, като сме сгърнали ръце, взе и на сън да ме пребива.

Боряна (става и взема от иконостаса светилника) — Аз ще запаля свещта.

Андроница (към **Стойка**) — Къде забърза? Нали проводихме Дима за Никола.

Боряна — И Андрон не се е върнал от Стоенчови.

Андроница — Аз, като повторих с Дима, казах му: земам те, ела и на привод у дома, ама искам мъж в къщи да сто.

Стойка — Защо е мъж.

Андроница — Мъж! Стойке, синко... Не съм ли аз шетала на мъж и не виждам ли какво е Димо... Ама... бог да го прости, Андрон...

Стойка — Бог да го прости.

Андроница — Личен беше; нищо в Загорье не се захващаше без него. Слязохме в полето — макар и пришелци, — пак всички го познаха и имаха му честта, докато умря. Ама... той само не можа от честта и от живота си нещо да познай. Един ден не помня аз мъжа си да се е спрял в къщи, тъй — да се видим, да му се порадвам... Нямаше за него делник, празник. Аз сякаш да не му бях жена — някоя людска...

Стойка — Той затуй и Никола... На баща си ще мяза.

Андроница (*гледа да заглади пред гостенката*) — Никола ли? Сега ще се върне той. Какво пък тъй, невясто, като никога да закъсней!

Стойка — Няма да познава и той делник-празник. На баща си ще мяза.

Андроница — Как да не мяза, сватя Стойке! Като го гледам — ай такъвзи беше също баща му. От работа да не се откъсва. Като му се завърти ума нанякъде — чекрък! Не можеш го спря вече. От девет кладенци вода ще си докара и пак туй, дето е рекъл да го направи — ще го направи.

Стойка — Пък жената му, къщата му — огън да ги гори: не иска да знай!

Андроница — Кой? Никола ли? — Ка'ще!

Стойка — Всички, дето са слезли от Балкана — освен работата, нищо не знаят.

Андроница — Да си изкарат хляба от онази корава балканска земя — тя ги е научила всички на мъка и залягане. Таквизи са. Загорци не могат да стоят със сгърнати ръце.

Стойка — Само за хляба да беше... На Никола малко ли е баща му оставил или лозята му не дават, или пък не го тегли всеки от село за бъчовите си! Ами...

Андроница — Сърцето му не го оставя на мира, сватя Стойке. Не му вържи. Баща му легна на постеля, ще мре вече, за нищо друго не му иде на ум — като рекъл: стегна ми се душата да стоя тъй празен...

Стойка — Като не може един човек да се порадва на свои и на себе си — в работа ще се вдаде...

Боряна (скача и отива към вратата) — Чакай! Той си иде...

Чуват се стъпки откъм чардака и Невястата отваря вратата.

Андроница — Никола ли е?

Боряна (през вратата) — Де е баща ти?

Андрон (невлязъл още) — Няма го.

Стойка — Не ще го дочекам аз.

Влиза Андрон, шест-седем годишно дете, дигнало на тояга като фенер една издълбана тиква.

Андрон — Стоенчовия баща виж какъв фенер ми издълба! На Стоенча издълба един и на мене един. Виж!

Боряна — Баща ти — не го ли е виждал Стоенчовия баща?

Андрон — Тц! Не е. Стоенчовия баща ни издълба фенери. Той, моя баща, не знай да дълбай фенери.

Стойка — Ами какво знай да прави твоя баща?

Андрон (загледан във фенера си, машинално) — Моя баща знай да прави — не знам! Той ходи и мълчи.

Стойка (усмихната) — Само да ходи и да мълчи ли знай да прави баща ти? Туй ли прави?

Андроница — ходи и мълчи — друго не си ли виждал баща си да прави, бре?

Андрон (без да отделя вниманието си от фенера) — Тц! Не съм го виждал. Баща ми мен ме пъди и гълчи да не му бъркам. Не съм го виждал. (Скача и тръгва да излязва.)

Боряна — Къде пак?

Андрон — Имам си работа.

Стойка — И ти отсега ли захвана да имаш работа?

Андрон — Работа си имам при Стоенча. Да светим двама.

Андроница — По мръкнало не се ходи.

Андрон — А-а, то по мръкнало свети фенера!

Боряна — Баба ти Стойка е тука. Не бива.

Андрон — Май бива!

Стойка — Като не слушаш, върви пък. Ще излезеш, аз ще зема майка ти.

Андрон — Как ще я земеш?

Стойка — Нали и баща ти, и ти все ходите — ще я зема. Тя е мое момиче, ще си я заведе у дома.

Андрон (*спиращ се до вратата*) — Няма да я водиш!

Откъм чардака влиза по калцунци Димо, Андроничина пора мъж, облечен в потури и салтамарка, с калпак на глава — поопръскан от кал.

Димо (*морен, като сваля калпак*) — Вдън земя като че потъна, май с човек! Я ме вижте какво съм станал!

Андроница — Не можа ли да го намериш?

Димо — Няма го, та го няма!

Боряна — Че къде е отишъл?

Димо — На! Душа у мене не остана. Къде не ходих!

Андроница — У ханджийката насреща пита ли? Не го ли е виждал никой?

Димо — И у ханджийката — и наред по кръчмите. То пък един калабалък, да ти се замае главата! Сякаш цял свят се събрал оттатък на сбор. — Видели го някои, казаха ми, с Македонец от бичкията се мярнал, уговаряли нещо. Ама иди му вземи дирята!

Андроница — Седни до огъня да се сгрееш. Той тоз Македонец сякаш му взе ума.

Стойка (*става да си върви*) — Тоз кой е път? От Кръстовден седем пъти има ида у вас и нито веднъж не можах да го видя! Днес, рекох, по Архангеловден може да ми проработи късметя — не би пак.

Андроница — Ачи ха де? На Архангеловден да дойдеш и пак да го не видиш!

Стойка — Какво да правя. По Кръстовден, като идех, мислех, крий се от мене зет ми, да не го викам да ни стягам бъчовите... Ний щяхме да си платим, ама пак... Пък сега... (*Дига рамене.*)

Андроница — Как ще се крие, сватя Стойке! Хич бива ли да помислиш... Ами той тази година и нашите бъчови едвам го накарахме да ги стегне. Тъй се беше далдисал в нова работа, че не рачеше за нищо друго да помисли...

Стойка (*с въздишка*) — Както ти казах — на баща си ще мяза, няма много за жена и за къщи да мари.

Андроница — А бе и за жена си, и за къщата си той... Ама да беше го още малко почакала, белким се върне.

Стойка — За кога вече. Мъж ми е наклал огъня вкъщи, ще иска да турям гърнето...

Андроница (*като че се догажда нещо и бързо излязва в одаята*) — Чакай, че ний накладохме огъня, пък гозбата си забравихме...

Боряна — Много здраве кажи на татя. В неделя ний и двама ще додем у дома.

Стойка (*спираща се и вперя очи в дъщеря си*) — С Никола? Елате. Той ще е забравил пътя към нас. Едно време, когато тичаше подире ти, цялата махала беше дигнал на глава. Подир него и тебе не можех да те позная.

Димо (*избръща се към тях и тихо*) — Да не го приказваме. Онуй време, то не е за изказване?

Стойка — Дъщеря си, дето в пазва съм я крила; цяло село я знаеше най-паметна и послушна — тя да ме накара нощем да й затискам косата под възглавницата си — да я вардя да не побегне.

Димо — Тя да не побегне, пък ний още по-лошо! Като го погледнах: как не ми се подкосиха краката! Вързал въжето на ореха посред нощ, направил си примка: да не бях излязъл — туй за туй... „Аз, вика, със зачернено лице не мога да ходя! На мене да затварят вратата си, да ме повърнат!...“ — „Брей, недей бива такъвзи! Чакай. Кой те е повърнал!“ Пък затичам се у вас; дигам от сън свата, та едвам-едвам...

Стойка — Аз пък не скланях. Само него ли ще видим за честта си да заляга? И ний сме хранили дъщеря, и ний имаме чест. Ами какво да правя тази! (*Към Боряна.*) Помниш ли!

Боряна (*дига рамене*) — Да се погуби ли млад, личен човек?

Стойка — Тъй. Че бил млад и личен!...

Боряна — На него гледаха и държаха всички.

Стойка — А бе, ако ще би и звездите да сваля от небето, аз ще гледам само себе си! Да обикна някого, да ми се завий ума подире му, то тогази не пита. Ще вървя! Ами: защото ми се свидел... Все ний ще се намерим да милеем за света!

Димо — Една от обич, друга от милост. Тъй върви... Той пък залиташе за нея.

Стойка — Я залитал, я, защото щяла да му падне честта. Ей докъде му беше и обич, и залитане... — За седем-осем години, млади хора — дотам ли им беше? (*Избръща се към дъщеря си и вперя очи в нея.*) А, Боряно? Дотам ли му беше на твоя мъж?

Боряна (*навежда мълчаливо още по-ниско глава*).

Стойко (*с въздишка*) — Тебе тъй ти пък било отредено. Всяка с късметя си на този свят. Ще търпиш и ще гълташ — какво ще правиш... И от младостта си, и от живота си нищо да не познаеш! Венчило не е ръкав да седнеш да го разпориш. (*Тръгва си да излязва.*) Хайде, гледайте си работата, какво ще ме изпращаш!

Андроница пак се повръща от одаята.

Андроница — Тръгна ли си, сватя?

Стойка — Прощавайте. Остани си със здраве и ти, свате Димо.

Димо — Много здраве, сватя.

Андроница — И на свата кажи много здраве.

Андрон — аз с фенеря ще изпроводя баба Стойка!

Гостенката си тръгва, Боряна и Андрон излязват подире ѝ.

Андроница (*щом излязва Стойка и се разфучава из къщи*) — Тоз Никола — тоз Никола! Паднаха ми очите пред жената за него!

Димо (*повръща се към камината*) — Един човек, дето ума му никога не е тука и нищо не вижда наоколо си! Като кон. На конете нали турят капаци от страна на очите, само напред да гледат. Тъй и тъй.

Андроница — От есенес празник не се е минало да не дойде жената и веднъж да го свари в къщи! Какво ще кажат сватите ни. Между какви хора си дадохме дъщерята! Аз не зная вече как да ги лъжа и какво да им приказвам!

Димо — Ще кажат ами. И мене бия ме е срам. Макар, казва се, да съм людски помежду ви. Защо не му кажеш, да му събереш ума.

Андроница — Ти му кажи!

Димо — Ти си му майка. От мойта приказка той ако вземаше...

Андроница — Да му каже невестата, че му е жена и му е родила син!

Димо — Само да доведе хубавото и доброто момиче, да го зачерни в бащината си къща.

Андроница — В мойта къща да го зачерни... Тъй ще рекат и сватовете ни, и съседите ни! — Каква си ти майка, какви сте вий хора, ще рекат. Не можахте, хич ти, на сина си да отсъдите!

Димо — Ако не са рекли и ако не викат вече.

Андроница — Невестата — защо му мълчи и защо му търпи тя!

Димо — Тя всичко гълта и мълчи.

Андроница — Жена му е — като ще му търпи: нейна работа! Мен ми е, че ме срами пред сватовете и пред людските хора.

Димо — Тъй се било то гледало жена...

Андроница — Ако не е човек пред своите, барим ай тъй за пред хората да го направи. От кумова срама да го направи!

Димо — Бе, синко — един добитък купиш от пазаря, доведеш го в къщи и пак иска да си оставиш работата, да помислиш за него. За жена си, колкото за добитъка барим, няма ли да ти дойде на ум?

Андроница — И жена ли му се е паднало — невеста капка! Хубава, стройна, добра, вредна: цял ден над къщата му да трепери и как само да му пригоди да гледа! Струва я той нея!... (*Въздиша и се кръсти.*) Боже, прости ме, накара ме моя син — майка, сама аз да хвана да го коря!

Димо — Я да съм аз на негово място. Да имам такваз невеста — ще изляза с нея само за чест пред хората да се покажа. Че ще си отворя къщата и да ми идат, и аз да им ходя — с всички наред да бъда.

Андроница — Хора аз съм петимна да видя у дома. И тук стана като в Загорье! Ожених се, идат ни тези-онези, ний като все не можем да сколасаме и да се наканим! Един по един забравиха ни всички роднини... Най-напред, речеше мъж ми да се изселим, с глас заплаквах. Подире като глъхна къщата, обърна се на гроб и сама захванах да го подканям.

Димо — Богата къща и имотна, ама гроб. Довел в него, затворил невестата си — жива да си оплаква дните.

Андроница (*иска да прекъсне приказките на мъжа си*) — Ти пък... Хайде-хайде! Като захванеш, не знаеш мярка на устата си.

Оплаквала си дните...

Димо — Гледай сега! Невястата и пред майка си мълчи, все негова страна държи и гледа как да го закрили. Не беше напред да видиш! Пред тебе ли искаш да седне да го одумва!... Тя като ѝ прелей вече, свре се в някой кът и се изплаче. Или нощем... Отзарана влязох тука да донеса дърва, не беше си раздигала още. Гледам, възглавницата ѝ мокра-мокреничка. Пак си поила ти мишките тази нощ, булка, ѝ викам. Казва — какво да правя друго!... Ти нали знаеш, пред мене — и Никола, когато щеше да се жени, и тя сега — по си отварят сърцето...

Андроница (която го слуша всичко време с втренчени в него очи) — Боже, тоз моя син ще умори людското момиче! Има ли ум! За едното чудо ще го умори...

Димо — Толкози залитане по-напред, толкози огън... Мина, като че не е било.

Андроница — Той и баща му като ме поиска едно време и със сватовете си тъй проводил да кажат — или да ме дадели нашите, или още тази нощ щял да забегне. Пък подире... по цели дни влезе-излезе и не ме вижда биля. Къщата му сякаш да беше хан!

*И двамата се смълчават замислени. След малко **невеста Боряна** с **Андрона** се повръща в къщи. Андрон си оставя на една страна фенеря и уморен сяда до прозореца. Невястата търси с очи какво да захване и като че недоумява.*

Андроница — Сега да се видим де сме... Димо, хайде иди да донесеш малко пръчки за огъня; аз турих гозбата отгатък; да видя и млякото станало ли е, пък ти, невясто, стой тука. (Ласкаво.) Не бива да излязваш да мръзнеш навън. Виж пералнята ли ще сложиш или...

Димо (тръгва да изляза) — Ай сега!

Андроница (отива към одаята) — И паралията остави. Аз ще я сложа.

Боряна (неловко тръгва подире ѝ) — Ха, бива ли? Аз ще сложа пералнята и гозбата ще прегледам.

***Андрон** опрял чело върху стъклото на прозореца и мълчаливо гледа в тъмнината навън. След малко майка му влязва, с една ръка носи талери, вилици и покривка, с другата — паралията. Тя е дълбоко замислена и угрижена. Слага паралията пред камината, оставя накуп върху нея всичко, що държи в ръце, и после се взира в съдовете, като че забравила какво щеше да прави.*

Андрон — Мамо, хана чия къща е?

Боряна (*разсеяно, не го чува*) — А?

Андрон — Чия къща е хана?

Боряна — На ханджийката.

Андрон — Тя и спи в него?

Боряна — (*сяда на миндеря*) — А? Какво приказваш?

Андрон — И-и каква си, мамо. Не чуваш! Ханджийката ли спи в хана?

Боряна — Ханджийката държи хана да спят в него пътници и сборняни.

Андрон — Че те нямат ли къщи. Какви сборняни?

Боряна — Те са оставили къщите си и са дошли да продават на сбора.

Андрон — Ами татко като си е оставил къщата, защо не ходи там да спи?

Боряна (*сепната отваря широко очи*) — Кой си е оставил къщата?

Андрон — Татко нали ходи и той из сбора. И той си е оставил къщата. Защо не иде да спи на хана?

Боряна (*пак спокойна, полу отговаря на детето, полу на себе си*) — Той си иде тук... Каквото е там, таквоз и тук — за него все хан. Само да му е наготвено и постлано. Да се наяде, да се наспи — никой няма да го види, нито пък той ще погледне някого.

Андрон — Тука му е хана на баща ми, а, мамо? Пък ти си му ханджийката.

Боряна (*замислено и като че на себе си*) — Аз съм му ханджийката... Като ти се насити мъж ти, кога му изстинеш от сърце — какво друго... ще му станеш ханджийка... Тъй ми било отредено, вика мама. Всеки с късметя си на този свят...

Андрон (*загледан през прозореца, показва с пръст из тъмнината отсреща*) — Един сборнянин дошъл, мамо. Ей ратая му взе коня да го разведе, пък той се качи по стълбата на хана. Виж, един пътник с голям кожух и ханджийката му свети. Виж го. Ех, влезе вече... Отиде горе да спи. (*Извързва се към майка си.*) И пътника отиде да спи, пък татка го още няма!

Боряна (мълчи, сълзите преливат в очите ѝ, тя покрива лицето с престилка).

Андрон (гледа с недоумение майка си) — Мамо, защо плачеш?... Плачеш ли, бе мамо? Защо плачеш? Аз съм гладен — защото си гладна ли плачеш?...

Влиза Андроница с паница кисело мляко в ръка, изведнъж невястата избърсва сълзите си и става да слага паралията. Андроница забелязва — Боряна е плакала, смярва я с очи, въздъхва, но нищо не казва.

След малко влиза Димо, задигнал цял сноп сухи пръчки, които отива и слага на огъня.

Димо — Един дъжд — една мъгла... докато донеса пръчките, премръзнаха ми ръцете...

Андрон — Бабо, хайде да ядем. Аз съм гладен.

Андроница — Ей мляко. Вземи, невясто, да отсипеш малко на Андрона.

Боряна — Да почакаме Никола. Той трябва да си дойде.

Андроница — За Никола ще държиш детето гладно! Я му отсипи там, да си надrobi.

Андрон (сяда на паралията) — Че съм много гладен.

Андроница — Ха тъй. Ей да си хапнеш от млякото: то отзарана е квасено. Като не си иде баща ти, няма до среднощ да го чакаме. И ний биля ай сега ще седнем да се навечеряме.

Боряна — Нека да яде Андрон — ний ще почакаме.

Андроница — Все ще го чакаме!... Я виж, невясто, оттатък гозбата дали е станала. (Невястата отива в одаята, а Андроница стои до внука си, който продължава да яде.) Кога аз съм наготвила в празник, че да се върне с време баща му, да седнем! Печи се около огъня, от пушек очите ти ще изкапят, уж да му пригодиш, пък то: люхнал се нанякъде по своята, дойде си — всичко изстинало, обърнало се на нищо...

Отвън от време на време захващат дъждовни капки да тракат по прозорците. Обхванати от пламъците, лозовите пръчки лумват, буен огън се издига в огнището и осветява цялата стая. Облегнал гръб о стената, от едната страна на камината е седнал Димо, протегнал крака, и с услада гледа на огъня.

Димо — Пърпораха-пърпораха пръчките, също като живи. Сякаш сборуваха нещо помежду си, сдумваха се — гледай сега. Гледай! Лумна огън; до коминя чак. И как се стопли, оживя всичко наоколо из къщи... Само от сухи лозови пръчки се дига такъв огън. Аз защо не ги оставих по vineберма да ги изгорят вечер на хората. Като се застуди, завие от покрива дунавеца — струпай ги на огнището, един такъв огън да се разгори в къщи, пък ти се разположи ай тъй като мене в един кът, грей се отстрана и гледай... Тука и царя не може да се мери с тебе.

Андроница (*усмихната*) — Хубав ти е огъня и хубаво си се настанил ти. Искаш ли още малко да ти насипя, Андроне?

Андрон (*сънливо дояда последните си хапки*) — Още малко.

Димо (*от време на време притуря по няколко пръчки на огнището и продължава да се любува на огъня отстрана*) — И да ти кажа ли аз — колкото съм живял, колкото съм разбрал от света, туй е то: в къщи, да си седне човек при своите, да си накладе един огън — туй му е царството. Истинското царство. Както го нареди и както си ще, тъй ще го управля... Денем и нощем да се бъхтя — защо? Да гледам само на хората очите да изпълня. Вятър е то. Или пък кучещина. На тоз дувар си дигни крака, на онзи — мини-замини: туй то. Все за работа и за света да залягам, пък аз самичък нищо да не проумея от живота си... Аз, когато овдовях, като погледнах — склучи ми се сърцето; да не бяхме се събрали с тебе, тъй щях и да си угасна, като гургулица, когато убият другаря й.

Андроница — Ти тези приказки да ги кажеш на Никола, като се върне.

Димо — А-ах, Никола! Че какво знай и какво отбира той от света!... Приказвай му каквото щещ. То с приказки тези работи ако се казваха и проумяваха!... Като не се спреш тъй да седнеш, пък да си отвориш сърцето, да се отпуснеш... Кой каквото ще да му приказва. Хиляди приказки за пара. — В бъчовите си иска виното на цял свят да налее. Да има край-колай на господата ортак да стане. Туй е Никола. И пак и половината от божия свят надали ще му постигне... Тя лакомията човешка няма край... Можеш ли да се свиеш и да благодариш на бога за туй, дето ти е дал. Той никога няма да те остави с малко, ако си благодарен. Нали той навреме с два меха цяла сватба напои.

Отвън вятърът се усилва, дъждът се обръща на поледица и сухи ледени зърна почват да засипват прозорците.

Андроница (*ослушва се в свистенето на вятъра*) — Какъв вихър фучи отвън и на поледица сякаш обръща... Него още го няма. (*Като че припомня в себе си.*) В най-лошото време — баща му тогава намярваше да излезе от къщи. Да го мисля цяла нощ, да не мога да заспя.

*Влязва в одаята **Боряна**.*

Андроница — Стана ли гозбата, невясто?

Боряна — Отместих я по-отстрана. Да се топли.

Андроница — Я, я насипи. Веднъж няма ли и ний да видим сладка гозба. Все превтасала...

Андрон (*наял се, става*) — Мене ми се спи.

Боряна — По-напред да туря Андрона да спи. Ай тука на миндеря.

Невестата бърже подлага една възглавница на миндеря за детето и го завива да спи.

Огъня захваща бавно да гасне, **Андроница** излязва в одаята, донася гозбата и я слага на паралията.

Андроница (*сяда и започва да яде*) — Който иска да яде, да си е дошъл.

Димо (*примича се до паралията, кръсти се и почва*) — И на мене ми премалая да чакам. Хайде, невясто, да захващаме. То се видя: не можеш го дочака.

Боряна (*присяда на единия край на паралията, прекръства се и без охота също почва*) — Мене не ми се яде тази вечер... (*Късо мълчание. Чува се отвън вихърът, който като че се усилва още повече.*)

Димо (*ослушва се навън, после кивва глава, като че се чуди самичък*) — И псето, което има душа, в таквози едно време, домиляло му е за нея и се е прибрало някъде... Слушай, слушай!... Хъм! Ела си

бе, човек! На Архангеловден, майка ти, жена ти сложили такваз сладка гозба — и да ядат без тебе!

Боряна — Ами нали виках — вий ако сте гладни, яжте. Аз ще го почакам.

Андроница — То не е веднъж, не е дважд... я си земи това!

Димо — Когато се сложи хляба в една къща, всички трябва да седнат, да се прекръстят и да захванат наедно.

Андроница (*махва с ръка*) — Ах, аз съм научена! Седни, надвенатри хапни — белким някога у нас сме се събирали на паралията като хората.

Димо — Всеки трябва да почита хляба и трапезата. На трапезата се събира цялата челяд. Едно време, ако някой от къщи е по чужбина на по-голям празник, на паралията слагаха и за него, като че и той е там, с всичките. Никой не бива да липсва! Там с хляба заедно да се видят, да се чуят; в мир и любов всички да се укрепят и подире пак — всеки където му е работата. Тъй сутрин на гладно сърце — кого не ездил дявола? И аз нищо човек съм — ама не можеш ми излезе насреща, когато съм гладен! Нито бръснеш някого; дохожда ти тъй света с една лъжица вода да го удавиш! Пък като се наядеш, като ти се разположи сърцето: всичко си доде пак на място. Когато дигнат паралията и най-големия си душманин да видиш, ще го простиш! То затуй е този ред и затуй в писанието е казано: хляб наш насущний дажд нам днес.

Андроница — Ха-ха! Я, че ще изедем гозбата... Стига си чел като поп на задушница.

Димо — Аз ям, ям. Малко хора отбират от тази работа. Мене владика ме е подстригвал за анагносия и поп щях да стана подире.

Андроница — Защо не си станал?

Димо — Ех, рекоха енорияшите, бездетен съм бил. С други думи, ме прередиха. Хем аз къде по-добре знаех и реда, и писанието.

Вън откъде кръчмата се дига шум, някои се скарват.

Андроница (*заедно с невестата изведнъж се сепват*) — Какво, невесто?

Димо (*ослушва се*) — Я, я, чакайте! На кръчмата пак се карат.

Андроница — Само караници и разправии на тази кръчма. Какво е пък туй?

*Влязва **Никола**, едър, приличен мъж, около трийсетгодишен. Облечен с нова салтамарка, с пояс, запасан върху широки шаячни панталони, и с ботуши.*

Никола — Господ като забравил и той да стегне обръчите на бъчовите си, кипнало виното му и прас-плюс, на:, ей го, че шурна навън. — А-а, вий сте седнали... *(Взема една възглавница и я подлага да седне наред с другите на паралията.)*

Димо — Премаля ни на сърцето на всичко... Не можахме повече.

Никола — Какво ще ме чакате. Яжте, като сте гладни. — Много стара и тясна е бъчовата на господа за този свят и много тридя са хванали вече дъгите й — не може.

Андроница — Ти затуй ли по среднощ си идеш? На господа бъчовата си вардил да стягаш.

Никола — Аз съм ви казал. Господ е майстор на всекиго на занаята. Като поема всеки от него да се учи, трябва всякога да му се притича на помощ...

Андроница — Той господ на помощта на таквизи като тебе остана да чака.

Никола — Да мога един път да му стегна бъчовата аз, да видиш! Ще кипи, ще се мъти този свят, че като ще се избистри — ново вино как прекипява и се избистря!

Андроница — Цял ден не се прибирай в къщи — и на господа да помогнеш как да си избистрял света.

Никола — Ха, какво ще правя. И празничен ден ли да се спра в къщи! Не съм жена.

Димо *(усмихнат и с подмилкване)* — Какво ще правиш в къщи. Амчи ний какво правим, като стоим.

Никола — Свил се като щурец до огнището — какво! Аз, като се обяхтя цял ден да гледам и да разправам света навън — прибирам се вечер в къщи да си отдъхна.

Андроница — Тя къщата ти е само да има де да отдъхнеш от блъскане и скитане. Че имало в нея жена, дете — и да не те е грижа билия за тях!

Никола — Тъй. Оставил съм ги на вас! Да не е тук бачо да внася по нещо — и двамата ще умрат гладни и голи. Нали?

Димо — Ами мене барим защо ще вмясваш, Никола! Какво ти струвам аз. Разправяй се с майка си, ако имаш нещо за разправия.

Никола — Цял ден мене ми е гръмнала главата от разправии. В къщата си аз искам да ме оставят на мира.

Боряна — Оставете го сега за яде. Не го закачайте. Нали знайте, на ядене той се сърди.

Никола — И кучето, когато яде, да го закачиш — и то ще те сръмжи. Колкото едно куче нямам аз зачитане в тази къща!

Андроница — Има пък още лице да се сърди и да се прави на лошав.

Никола (*като че едвам сега се сеца какво става наоколо му, гледа учуден*) — Ама ти наздраво като че искаш да се караш с мене тази вечер.

Андроница — Не искам да се карам. Яж сега.

Никола — Тъкмо намери му времето. И аз рекох да се прибера в къщата си, между своите — ти още от вратата ме подбра. Какво ти е, казвай де!

Андроница — Нищо. Недей се прибира. Да ти каже невястата, че днес от срам в земята потъна пред майка си за тебе.

Боряна (*с наведена глава*) — Остави го, мамо. Недей — ще го разсърдиш пак.

Никола — И таз добра! Аз съм срамил Боряна пред баба!

Андроница — Ти се наяж, тя ще ти каже.

Димо — Какво ще караш невястата да му казва. То човек, който има очи, да се спре само веднъж да я погледне — стига му.

Никола — Дотам ли е дошла работата? Бачо да ми отваря очите.

Димо (*към Андроница*) — За таквизи работи не ще приказка. Тя приказката е дадена за пред людски. Пред тях да има с какво да замажеш.

Никола (*гневно се пуши и бързо-бързо започва да яде*) — Почакайте малко. Аз виждам, че съм ви трън в очите — сдумали сте се да не ме оставите хапката да си доям тази вечер.

Боряна — Ама яж, Никола. Недей и ти само търси...

Никола — Аз никому нищо не думам. Вий се залавяте с мене — още невлязъл в къщи — да ми вадите душата.

Димо — Не кипвай изведнъж, Никола. Дошъл си си, ако майка ти поискала да те посъди — тя е майка.

Никола — Дошъл съм си да ме съдите ли? Затуй ли се прибирам аз в тази къща! От сутрин до вечер като вода о бряг се бяхта, на ви богатство, на ви имот — да ви дигам и честта пред хората, и пак аз грешен да ме съдите!

Андроница (*не може повече да се сдържи, хвърля на паралията лъжицата*) — Опустяло ви е богатство и имот — на баща ти, както и на тебе! Остави ме делник и празник в къщи да кукувам, не ме зачитай за човек да ме погледнеш и да ми продумаш — че щял си да ме отрупах с богатство и хората щели да ме облажават.

Никола — Ама кажете ми крив ли съм аз пред някого в нещо! Какво ви искам — само да ме оставите на мира да си гледам работата.

Андроница — Твоята работа като на баща ти. Само нея знайте на този свят!

Никола — Ти искаш да седна да скръстя ръце ли? Аз без работа не мога.

Андроница — Добре вий се родихте най-работните хора.

Никола — Е, таквиз сме се родили. Той, баща ми, умрял. Какво се залавяш с него, да му не оставяш костите на мира!

Андроница (*развълнувана*) — Ти ме караш! Като те гледам и ми приказваш, сякаш баща ти е насреца ми. Всичките ми стари болки се развредиха...

Никола — Проумяла си ти нещо от баща ми — каквото и от мене някой тук ще проумей.

Боряна — Ами какво искаш от мене, Никола? Какво съм ти крива аз?

Никола — Не ща нищо. Ти стой и сбирай тука ум от майка ми и от баща.

Андроница (*дава вече воля на сълзите си и продължава*) — Тъй. Аз само бях добра да те отгледам и да те отхраня и подир къщата му да тичам. В робиня цяла да се обърна, пък той да не иска да ме знай и да помисли за мене.

Димо (*мъчи се да я утешава*) — Недей, недей си цеди очите.

Андроница (*продължава*) — Остави ме. Аз младостта си не видях, живота си не познах между тези четири стени!

Никола — Баща ми всички и досега го помнят. Поменат ли му името, всеки ще рече: бог да го прости.

Андроница — И аз ще река!

Никола — Да земат от него ум, от Балкана чак три дена хората път биеха да слязат.

Андроница (*през сълзи още*) — Не ща ум, не ща чест и богатство! Искам като всички хора живота си да сетя. От честта и богатството ви — живота мене ми е по-скъп!

Никола (*свива рамена*) — Че гледай си пък живота. Отърва се от баща ми — взема си таквъзи, който да трепери над тебе. Аз викам ли ти нещо! Какво искаш от мене? Ако сте имали сметки с баща ми, да сте ги видели на живота му. Няма да седна и аз сега бащините си грехове пред тебе да изплащам.

Андроница — И ти си като него. Боли ме мене, че ме боли и за жена ти. Както аз бял ден не видях, тъй и нейния живот ще мине и тя нищо няма да познае.

Боряна (*смутена, неловко*) — Мене недейте ме вмясва. Аз не искам...

Андроница — Търпи, мълчи, гълтай и ти като мене — все да е на него по угодата, някак, гледай, да не му пречупиш хатъра — няма ли тези ядове да прелеят един път в душата ти, да ти отровят всичко!

Никола — Какво е търпяла? Какво е гълтала мойта жена? Кажете ми да чуя? — Какви ядове са се набрали в душата й?

Димо — А бе, я оставете ги тези, да си доядем сладко хляба.

Никола — Защо не си ме спряла, Боряно, да ми кажеш? Или и ти ще чакаш да умра, на Андроня да си вадиш...

Боряна — Аз нищо не думам.

Никола — Недей държа слива в устата си, ами ме спри и ми кажи.

Андроница — Кога ще те спре? Ти седнал ли си тъй веднъж в къщи да й продумаш и тя да познай, че има мъж? Аз да ти кажа!

Димо — Какво ще му казваш — само да се ядосвате!

Андроница — Чакай, ще му кажа! Днес като е празник — от обед си излязъл и чак по тъмна вечеря се прибираш.

Никола — Заприказвахме се с Македонеца, насам-нататък из сбора... Пък си имахме и работа да уговаряме с него.

Андроница — Все с работата си ли ти ще се облъгваш — защо не оставиш всичко един път, че да се върнеш като човек при жена си и детето си.

Никола — Сега нали съм се върнал. Какво искаш?

Андроница — Върнал си се да хапнеш две хапки и доде те видим — хайде пак навън! Не ти постига ходене денем, ами и нощя...

Боряна — Ама защо го залавяш, мамо. Като не му хваща място при нас, ще го свържем ли тук. Да се наяде, да върви пак.

Никола — Никъде няма да ходя тази вечер аз. Други път отивах да пия на кръчмата с Македонеца едно кафе, ама сега всичко съм уговорил и съм си наредил — рекох, ще остана тук.

Димо — Ще останеш ли? Гледай — амчи тъй кажи — защо да се дига патардия! Тя майка ти мисли — ката вечер изскачаш на кръчмата — ще ни оставиш и днес, на Арахангеловден. Затуй се кара и вика.

Никола — Тази вечер аз си додох при вас; рекох да се разположа като човек и аз веднъж в къщата си — само гледам, вий искате да ме изпъдите оттук.

Димо — Не ставай сега и ти такъвзи — на майка си да вържеш. Искала да те изпъди... то от неразбория!

Андроница (*понижава гласа си, но не може изведнъж да се спре*) — Ако ти се пие кафе — ей тука и кафениче, и кафе. Защо тебе те гони нещо от къщи навън? Една вечер ти не можеш да се спреш при нас, да ни продумаш!

Димо — Той ще се спре, ще се спре. Дигнете сега паралията и изметете. Аз пък ще изляза отвън да зема кафеничето — я, каква хубава жаравата се е разгоряла — ще си сварим кафе.

Димо излязва в одаята и донася пиринчено джезве, което поставя на жаравата. Боряна сбира съдовете, изнася ги навън; Андроница дигва паралията; после невястата бръсва дватри пъти с метлата и всички насядат из къщи. Жените на миндеря. Димо и Никола отсам-оттатък край огнището.

Никола изважда тютюн, завива цигара и запушва мълчаливо.

Димо — Ай тука на — до огнището. И денем и нощем да се грея, не ми омръзва. Какво ще ходя навън да се блъскам из света и да мръзна. Аз съм къщно пиле, свия си главата под крилото, дремя. Онази

вечер пък, като ме хванал за рамена Андрон, да ме заклатил — спи-спи, пиле, майка ти лисица, баща ти вълк...

Боряна — Туй не е за Никола. Не може той тъй, не му го приказвайте само...

Никола — Нали туй ви е — искате да ме направите сянка, да не приличам на себе си.

Боряна — Аз нищо не ща. Прави каквото искаш.

Никола — Да седна в къщи, да ме пришият о полите ти — за играчка на Андрона да стана. Като съседа — вместо бъчови, тикви за фенери да захвана да дълбая.

Андроница — не съм те родила само за бъчови на тоя свят!

Никола — Ами за какво?

Андроница — Трябва и да се спреш, да ти домилей: веднъж за детето ти, че него ей боя му твоя ще стигне, няма да може баща си да познава. — Жена си да погледнеш.

Никола — Аз, когато съм се женил за нея, гледал съм я. Няма всеки ден да я сгледвам. Два дена мене като ме спрете в къщи да не погледна и да не помисля за нищо — от мъка ще умра.

Димо — За всяко нещо има време, Никола, и всичко с мярка.

Никола — Мярка таквизи като тебе ако знаят — аз не знам! — Когато ми се налива-налива тука в душата, никой с кратуна не стои да го мери...

Димо — Е, там ти е. Мярка трябва.

Никола — И като рече туй, дето се е наляло да кипне и да се разлей... Господ благодатта кога си разлива, знай ли мяра? Пролетес вишната ай там пред къщи...

Боряна (*като че почва да се събужда, вперя широко отворени очи в мъжа си и взема приказката от устата му*) — Беше се счекнала от цвят, още щом пукна пролетта. Ти я сечеше тогази...

Димо — Счекна се от цвят и докато завърже да узрей, двата й клона се отчекнаха.

Никола — Ако ще би подире и със земята равна да стане. Нали мъзгата, дето се е наляла в пъпките й, кипна! На хиляди цветове цъфна и й олекна... Един път тъй да цъфна искам аз и всичко, дето ми е накупяло, да ми олекне.

Андроница — Ще цъфнеш и ще завържеш и ще ти олекне! Ти туй чакай!

Димо — Че ти не си вишня!

Никола — Разбра ли тука някой от вас нещо — че съм се спрял да ви разправам.

Боряна — Ами кажи един път и на нас, Никола. На кръчмата как разправяш. — Кажи.

Никола — И да ви приказвам, и да не ви приказвам, все толкози ще проумейте!

Андроница — Де ще те проумеем! Дано барим някой от нас през плет да е виждал как се стягат бъчови.

Никола — Бъчови вий можете да сте виждали как се стягат, ама един от вас сила в душата си не е усещал никога! Като море да се плакне вътре, денем и нощем мира да му не дава и сам да не знае де да я дене. Че да ми хванете вяра.

Боряна *(не отделя очи от мъжа си и като че се увлича с него)* — Аз ти хващам вяра, Никола. По приказките ти сецям, дето ти е...

Никола *(като се хваща за гърди)* — Кипи и напиря тука и не ме побира вече в къщи да се спра, чубури и каци да стягам.

Димо — Ами какво ще правиш?

Никола — Ако ще се хвана веднъж, бъчова ще изкарам — таквази, дето цял свят в нея да мога да натъпча.

Димо — Други бъчови по нас, освен возилници, най-вече стотилници, не са правени.

Никола — Онзи, Македонеца от Прилеп, кралимарковски бъчови е виждал: цели реки през тях течели. *(Увлича се още повече.)* В едно такова нещо да излее силата си човек, подире да се зарече никога да не хваща чук в ръка!

Димо *(клати наведена глава)* — И Кралимаркова да е и да те лъже, реки през нея течели: пак ще ти кажа: бъчова като всяка бъчова!

Никола *(скача и неспокойно почва да крачи из стаята. Към Дима небрежно)* — Хъм! И ти пък — знаеш ли бъчова и бъчовар какво е!

Димо — Като всеки занаят, Никола... Всяка работа си търси майстора и всеки майстор трябва да заляга на работата си! Ама чуй ме какво ще ти река още!

Никола — Заболя ме главата от твоите мъдрини. Не ми се слушат повече — дръж си ги!

Андроница — Какво ще ти стане, като го чуеш.

Боряна (*тихо, към свекърва си*) — Той не може да търпи...

Никола (*към Дима*) — Е, казвай де!

Димо — Човек не е добитък. Не е той само за работа роден; от нея да не си дига главата и нищо да не погледва наоколо си.

Никола — А, добре и ти се сети да ми го кажеш!

Андроница — Ще ти го каже. Той е по-стар.

Димо — Всеки ден от сутрин до вечер само дъги сглобявай и обръчи стягай — какво ще разбереш от света и от живота си? Един път като няма да се порадваш на честта си и драгост сърцето ти няма да стопли.

Никола — Ти, тука наоколо вий, мене ще жалите и ще питате какво съм разбрал аз от живота си!... Хай, да се не види макар! Че ако има живот и радост на този свят — с тези дъги и бъчови, дето ги викаш, — кой ги стяга и държи! Както господ света в своята бъчова е стегнал, тъй пък живота и радостта аз в мойта държа!

Андроница — От няколко време и господа бъчовар направи.

Боряна — Той тъй приказва.

Никола — Бъчовар — хем по-голям от него няма. Само че всеки като мене го дебне — къде му се е разсъхнала церта на бъчовата, да изскочи отвън да му учи майсторлъка.

Димо — Вън света, доде не речеш... Остави ти божите работи. За тях ти мене питай. От бъчовата навън ли, що го викаш — ний вън света го казваме, — не бива човек да излязва.

Никола — Кой ти каза? Ти излязвал ли си някога? Да си сложиш ухото на дъгата на бъчовата, че да чуеш как кипи на господа виното вътре!

Димо — То господ, като е направил този свят, като го е турнал в една бъчова — както ти викаш, — ред е с туй искал да нареди: да кипи, да се мъти, да се избистри — ама всичко в бъчовата вътре.

Никола (*като че захваща да му става тясно*) — М-м-м, стегнала ми се е мене душата в тази бъчова! Аз ще направя друга, каквата и господ не е помислил! Стига от памтивека един ред се е държало от всички...

Димо — По-хубава и по-здрава до днес от неговата — не знам. Никой не е стягал!

Никола — Напук на мало и голямо ще стегна!

Андроница — Какво се запъваш като рак на бързей, че какво!

Никола — Ще видите! Всичко, що имам, ще дам — един гроздобер в село — цял в мойта бъчова ще наляя. В ръката си ще зема радостта и живота на всички, че ще спра и празници, и веселби — една година цяла старо и младо ще ми тримери! Пък като отворя щурака да пусна виното веднъж — ще накарам света наопаки да се обърне, всяко вън от кожата си да излезе.

Димо — Е, че и да го направиш, какво ще разбереш от туй?

Никола — Ай тъй само кефа си да изкарам!

Андроница — Тъй, ти все кефа си ще гледаш, нали? Че само ти си човек на този свят. Другите не са хора. Ще си зарежеш къщата и жената, пак ще се лепнеш кефове и ветрища да гониш!...

Никола — И вий гледайте вашия. Аз преча ли ви? Преча ли на жена си? Да прави и тя каквото иска.

Боряна (*с наведена глава*) — Аз без тебе не мога нищо... Не искам без тебе...

Никола — Защо не искаш? Или като сянка трябва да вървиш подире ми, да не мога да се обърна наникъде от тебе?

Боряна — Ама казвам ли ти нещо, Никола? Защо?

Никола — Нищо не казвай — ти мълчи само.

Боряна — Какво да правя?

Никола — Когато аз приказвам, ти мълчи и ми бележи приказките на рабош.

Боряна — Нали зная. Щом ти продумам аз... Други да ти вика каквото ще, ама щом си отворя устата аз, и ти кипваш.

Никола (*соннато*) — Като си знаеш — затвори си устата. Заречи се дума да не ми продумваш. И аз ще се зарека.

Андроница (*спряла строг поглед върху Никола, смята го мълчаливо с очи, после сърдито*) — Ти затуй ли остана в къщи. Да се караш с невестата. Какво искаш от нея?... Извел ли си я веднъж, да види света и тя — да има какво да приказва!

Никола (*смирено навежда глава*) — Е, да не ми приказва. Да си държи приказките за бача.

Димо — Че ний с невестата по си срещаме приказката. Ти като й приказваш за твоите бъчови, а какво искаш да ти каже?

Никола (*повръща се към огнището да седне. Досадно към Дима*) — Приказвайте си двама. Ще седна ай тука и аз малко ум от твоите приказки да сбера.

Андроница (*още по-сърдито*) — Хайде пък сега! Остави невестата, с бача си захвана. Тебе взе да ти се стяга душата тук, нямаш на кого да си изкараш, че ту с тогоз се заядаш, ту с оногоз!

Никола — Няма нищо да приказвам. Ще дам сега преднина на бача, неговата приказка да се слуша. Аслъ по вас тъй му е прилика.

Димо (*обидено*) — Не е за мойта приказка. И без да ми го кажеш, аз зная, гостенин съм в тази къща. Твойта да се слуша. Ама приказвай. Недей подкача.

Андроница (*която досега се пуши, скача кипнала*) — Махвай се. Като ще стоиш да чоплиш само за кавга, махвай се!

Боряна (*хвърля се да спре свекърва си*) — Ама остави го, мамо. Той един път остана при нас и ний ще го изпъдим.

Андроница — Да не остава, да се махва — не ми трябва! Него не го побира никога в къщата му. Дошъл една вечер, да подкача бача си и невестата си. Да върви, където иска!

Никола (*иска да стане*) — Никъде няма да вървя. Оставете ме.

Андроница (*не може да се спре вече*) — Махвай се. Няма да те оставя аз тука да ядеш невестата си и да се подиграваш с бача си.

Никола (*тихо*) — Оставете ме на мира, ви казвам.

Димо — Ама за мене, недейте.

Андроница (*продължава към сина си*) — Аз не съм го довела тука мезе на тебе в устата да бъде. Няма да разваляш ти живота ми.

Никола (*с наведена глава тръгва да излезе*) — Като ме пъдите. Като развалям живота в тази къща — ще се махна, аз ще изляза...

През отворените врати изведнъж нахлува шум, който се дига откъм крчмата. Чуват се караници и виковете.

Андроница (*след Никола*) — Върви. Ай там, дето цяла нощ се карат!

Андрон (*разбуден от разправията, става, трие си сънливо очите и плаче*) — Татко!

Андроница — Остави го, невясто. И твойта, като и мойта — като на всички жени.

Боряна (*тръшва се на миндеря, хваща си главата с две ръце и заплаква*) — С чер пояс ли ме е майка повила или грях някакъв изплащам, свекърво! Що беше таз мойта орис!...

Отвѣн вихърът изсвирва край прозорците.

Мюнхен, 1907

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.